

XORAZMDA KOREYS DIASPORASI: TARIX VA BUGUN

Matvapayeva Nasiba G'ayratovna, Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti

KOREAN DIASPORA IN KHORAZM: HISTORY AND TODAY

Matvapayeva Nasiba Gayratovna, PhD student of Urganch State University

<https://orcid.org/0009-0004-7626-3365>

e-mail:

matvapayevanasiba@gmail.com

КОРЕЙСКАЯ ДИАСПОРА В ХОРЕЗМЕ: ИСТОРИЯ И СЕГОДНЯ

Матвапаева Насиба Гайратовна, докторант Ургенчского государственного университета

Annotatsiya: O'zbekistonda koreys diasporasining paydo bo'lishi 1937-yildagi deportatsiya bilan bog'liq. Ammo undan oldingi davrlarda ham koreyslar aholining milliy tarkibida bo'lgan. Dastlab ular qishloq xo'jaligi sohasiga o'z hissalarini qo'shib kelgan bo'lsalar, 1960-yillardan boshlab ko'plab sohalarda o'zlarini namoyon qilmoqdalar. Maqolada ularning Xorazm viloyatiga ko'chib kelish tarixi, moslashuvi va o'z milliy markazlarini tashkil etish jarayonlari haqida ma'lumot beriladi. Maqolani yozishda tahlil va sintez, tizimli va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Koreys diasporasining Xorazm tarixida tutgan o'rni, aholi sonidagi ulushi (shaharlar va tumanlar kesimida) va turli sohalarda rivojiga qo'shgan hissalarini haqida bayon etildi.

Kalit so'zlar: koreys, diaspora, deportatsiya, Koryo Saram, milliy madaniy markaz.

Abstract: The appearance of the Korean diaspora in Uzbekistan is connected with the deportation in 1937. But even before that, Koreans were part of the national population. Initially, they contributed to the agricultural sector, but since the 1960s, they have been invisible in many fields. The article provides information about the history of their migration to Khorezm region, their adaptation, and the process of establishing their national centers. Analysis and synthesis, systematic and comparative analysis methods were used in writing the article. The role of the Korean diaspora in the history of Khorezm, its share in the population (in the section of cities and districts) and its contribution to the development of various fields were described.

Key words: Korean, diaspora, deportation, Koryo Saram, national cultural center.

Аннотация: Появление корейской диаспоры в Узбекистане связано с депортацией 1937 года. Но и до этого корейцы были частью населения страны. Первоначально они внесли свой вклад в сельскохозяйственный сектор, но с 1960-х годов во многих областях их не было видно. В статье представлены сведения об истории их миграции в Хорезмскую область, их адаптации, процессе создания национальных центров. При написании статьи использовались методы анализа и синтеза, систематического и сравнительного анализа. Описана роль корейской диаспоры в истории Хорезма, ее доля в населении (в разрезе городов и районов) и вклад в развитие различных областей.

Ключевые слова: корейцы, диаспора, депортация, Корё Сарам, национальный культурный центр.

KIRISH. Koreyslar Koreya Xalq Demokratik Respublikasi (KXDR, Shimoliy Koreya 26 mln kishi) va Koreya Respublikasining (Janubiy Koreya, 52 mln kishi) asosiy aholisini tashkil etuvchi etnik guruh. Yana taxminan 8 mln aholi Xitoy, AQSH, Yaponiya, Kanada va boshqalarda yashovchi koreys diasporasini o'z ichiga oladi. Ko'pgina etnik koreyslar postsovet hududida ayniqsa, Rossiya, O'zbekiston, Qozog'istonda yashaydi. Postsovet hududida yashaydigan koreyslar Koryo Saram deb yuritiladi [1. B. 73]. Koreya madaniyati 5 ming yillik tarixga ega Sharqiy Osiyoning eng taraqqiy etgan madaniyatlaridan biridir [2. B. 344]. 8 mln dan ortiq koreyslar yarim oroldan tashqarida yashaydi. Shundan MDH mamlakatlarida 450 mingga yaqin koreyslar istiqomat qiladi.

Rossiyada koreys immigratsiyasi paydo bo'lishining ikki bosqichini ajratib ko'rsatish mumkin, bular XIX asr o'rtalaridan boshlab 1884-yilgacha birinchi bosqich, 1884-yildan boshlab 1917-yilgacha, ya'ni sovet hokimiyati o'rnatilguncha bo'lgan ikkinchi bosqichlardir. XIX asr o'rtalarida Koreyada tabiiy ofatlar, qurg'oqchilik va suv toshqinlari sababli ijtimoiy-iqtisodiy ahvol og'irlashadi, aynan shu davrdan hukmron elita tomonidan zulm ko'rgan dehqonlar o'z yerlarini tashlab keta boshlaydi. Rossiyaning Primorye o'lkasida ular dehqonchilik qila boshlagan va juda tez moslashgan. Ammo doimiy ravishda politsiya va ma'muriy nazorat ostida bo'lganlar [3.B.35-42].

Turkiston Respublikasida ommaviy deportatsiyadan oldin ham ko'plab koreyslar yashagan. 1897-yil Rossiya imperiyasining birinchi umumiy aholi ro'yxatida ham koreyslarning Farg'ona viloyati va boshqa hududlarda yashashi qayd qilingan [4.B.60].

XX asrning 20-yillarida Toshkentda koreys emigrantlarining anchagina qismi yashagan. Aholini ro'yxatga olish ma'lumotlarida 20-yillarda O'zbekistonda 37 nafar koreys, shu jumladan 2 nafar koreys ayol yashagani ma'lum. Ularning ijtimoiy tarkibi turli xil bo'lib, shu paytlarda "Turkiston Respublikasi koreyslar ittifoqi" ijtimoiy tashkiloti tuzilgan edi. Tashkilotning o'z ustavi bo'lmagan va o'sha paytdagi SSSR Xalq Komissarlar Sovetining raisi A.Rikov tomonidan tasdiqlangan nizom asosida ishlagan. Uyushmani ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi ariza 1924-yil 4 nafar ta'sischi

tomonidan berilgan, biroq sinfiy kurashning keskinlashuvi sharoitida 1926-yil oktabrda u tugatilgan [5.B.11].

MATERIALLAR VA METODLAR.

1937-yil 21-avgustda SSSR Xalq Komissarlar Kengashi va Butunittifoq Kommunistik partiyasi (bolsheviklar) Markaziy Komitetining Uzoq Sharqdan koreyslarni O'zbekiston va Qozog'istonga ko'chirish to'g'risida №1428-326 S qarori e'lon qilindi. 1937-yil 170 mingdan ortiq koreyslar O'rta Osiyo va Qozog'iston hududlariga majburan ko'chirildi. Shundan 74 mingdan ortig'i O'zbekistonga, qolgani Qozog'istonga ko'chirilgan. Ko'chirish amalda mumkin bo'lgan xiyonatning oldini olish chorasi sifatida ishlatilgan, shu bilan birga na xalq xo'jaligini rivojlantirish ehtiyojlari, na urushga tayyorgarlik 30-yillar ikkinchi yarmidagi sovet koreyslarining ko'chishini talab qilmas edi[6]. Aslida, imperiya Markaziy Osiyoni doimo ishonchsiz odamlarni surgun qilish joyi deb hisoblagan. Bu an'anani davom ettirgan totalitar hukumat bu yerga "xafa qiluvchi" mayda xalqlarni joylashtirdi. Birinchi bo'lib Uzoq Sharq mintaqasidan koreyslar, keyin Volga nemislari, chechenlar, ingushlar, qarachaylar, Kavkazdan mesxeti turklar, Qrimdan qrim tatarlari [7.B.26]. Bugungi kunda bizda majburiy migratsiyaga uchraganlar soni haqida to'liq ma'lumotlar yo'q. Ularning soni taxminan 3,5 milliondan ortiq edi[8]. Koreyslarni ko'chirilish sababi SSSR va Yaponiya o'rtasidagi munosabatlarning yomonlashishi edi. Aynan o'sha davrda Koreya yarim orolining bir qismi Yaponiya qo'lida bo'lgan va Sovet Uzoq Sharqida katta koreys diasporasi yashagan. Shuning uchun Sovet hukumati koreyslarni chegaradan ko'chirish to'g'risida qaror chiqaradi. Buning natijasida 170 ming koreyslar Qozog'iston va Markaziy Osiyoga deportatsiya qilindi. O'sha paytda O'zbekiston SSRning ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlari juda ko'p muhojirlarni bir vaqtning o'zida qabul qilishga imkon bermadi. Shunga qaramay o'zbek xalqi ular uchun samimiy g'amxo'rlik ko'rsatdi. Imkon qadar koreyslar uy-joy va ish bilan ta'minlandi, madaniyat markazlari tashkil etildi, maktablar qurildi[9.B.178].

O'zbekiston jami 6 ming oila, 30 ming kishini qabul qilishi kerak edi. 1937-yil 25-sentyabr

holatiga ko'ra ko'chirish quyidagi yo'nalishlarda bo'lishi belgilangan edi:

1) Quyi Chirchiq tumaniga sobiq Novolubtrest sovxoziga qarashli yerlarga (2000 gektarga) sholi yetishtirish bo'yicha 1200 fermer xo'jaligi;

2) O'rta Chirchiq tumaniga 2000 gektar yer maydoni bo'lgan sobiq yordamchi xo'jalik yerlarida sholi yetishtirish yo'nalishi bo'yicha 1200 fermer xo'jaligi;

3) O'rta Chirchiq tumaniga sovxozni ishchi kuchi bilan ta'minlashni yaxshilash uchun qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirish va bog'dorchilik uchun 600 ta fermer xo'jaligini joylashtirish;

4) Xorazm okrugi Gurlan tumani Oqqum sovxoziga naslchilik yo'nalishi bo'yicha 1500 gektarga 1000 ta fermer xo'jaligi va yordamchi baliqchilik sifatida joylashtirish;

5) Ikromov tumaniga 4000 gektar yerga 2000 ta fermer xo'jaligini joylashtirish.

Ko'chirish rejasidan tashqari ham koreyslar belgilanmagan yerlarga ko'cha boshlaganlar, bu ayniqsa 1937-yil noyabr-dekabr oylarida kuchaygan. Ko'chirilgan koreys aholisi uchun Gurlan tumanida 500 ta uy, 3 ta maktab, hammom, novvoyxona va 70 o'rinli kasalxona qurish belgilandi [10.B.176]. 1937-yil 24-sentyabr kuni SSSR Xalq Komissarlar Soveti O'zbekistonga yana qo'shimcha 6000 oilani, ya'ni 22-25 ming kishini yuborish haqida qaror qabul qildi. Orenburg yo'lining Orol dengizi stansiyasida yuk tushishi bilan Gurlan tumaniga ko'chmanchilar quyidagi poyezdlarda kelishi belgilandi:

Birinchisi 501-poyezd bilan 10-sentabrda Sviyagino stansiyasidan komendant Lukashev tomonidan jo'natildi, 60 vagon, 358 oila, odamlar soni 1362.

Ikkinchisi 10-sentabr kuni 502-poyezd bilan Golenki stansiyasidan komendant Jukov tomonidan jo'natildi, 62 vagon, 307 oila, 1412 kishi.

Uchinchisi 503-poyezd bilan 10-sentabr kuni Knoring stansiyasidan jo'nadi, komendant Stepankevich, 67 vagon, 366 oila, 1744 kishi.

1937-yil 10-oktabrdan 20-oktabrgacha bo'lgan vaqtda Gurlan tumaniga 6 ta paroxod, 5372 kishilik odamlar va taxminan 1000 tonnalik yuk bilan suzib keldi. Ularni kvartiralarga joylashtirish yaxshi va tez amalga oshirildi. Uy-joylarni tayyorlash, ta'mirlash sifati Qoraqalpog'istonga qaraganda beqiyos darajada yuqori amalga oshirildi,

chunki Gurlan tumani ixcham joylashgan, uylar katta va bir necha xonali hamda turli xo'jalik xonalari bor, uylar va qishloqlar bir-biriga yaqin joylashgan. Gurlanda uy-joy topish va qishloqlarga joylashtirish katta tashabbuskori Gurlan tumani NKVD boshlig'i Yo'ldosh tomonidan amalga oshirilgan. Bu yerda yuk tushirish jarayonida katta qiyinchiliklar bo'lib, yuklar tuzlangan bodring, go'sht, loviya, cho'chqa yog'i va soya solingan og'ir bochkalardan iborat edi. Ko'p qoplarda bug'doy, un, no'xat, guruchlar bor edi [11.C. 102]. Ko'chib kelgan koreyslarga turli hududlarda turli hajmda jamoat yerlari ajratilgan Xorazm viloyatida 2,04 gektardan 5,27 gektargacha yer ajratildi. 921 gektar yerni o'zlashtirish uchun 200 ming rubl miqdorida pul ajratilgan. Koreys muhojirlarining 5820 oilasi 50 ta kolxozni qayta tashkil etdi, shundan Xorazm viloyatida 3 ta koreys kolxozni paydo bo'ldi. Koreyslarni haqli ravishda migratsiya harakatchanligi yuqori bo'lgan etnik guruhlariga kiritish mumkin. Bu Chor Rossiyasida ham, undan keyingi davrlarda ham o'zini namoyon qildi. Koreyslar deportatsiyasidan keyin ma'muriy ta'qiqlarga qaramay Qozog'istonning suvsiz dashtlaridan O'zbekiston va Qirg'izistonga sholichilik va ekin ekish maqsadida ixtiyoriy ravishda ko'chib kelganlar. Janubiy Orolbo'yi va Sirdaryo viloyatlarida sholi yetishtirish amalga oshiriladigan bo'lsa, keyinchalik koreyslarning mehnati bilan Qoraqalpog'iston Avtonom Sovet Respublikasi va Xorazm viloyati ham bunday hududlar sirasiga kirdi.

NATIJAR VA MUNOZARA. 1938-1940-yillarda koreys kolxozlari sezilarli darajada mustahkamlandi. Ularning asosiy ishlab chiqarish vositalari 2-3 barobar, pul daromadlari 4-5 barobar, sholining yalpi hosili 2,5 barobar oshdi. Kolxozlar kuchli ko'p tarmoqli xo'jaliklarga aylandi. 1939-yilgi aholini ro'yxatga olish ma'lumotlarida O'zbekistonda yashovchi koreyslar soni 72,6 ming kishi, 1959-yil aholini ro'yxatga olish ma'lumotlarida esa, 138,5 ming kishini tashkil etishi aniqlangan [12.B.188-197]. 1941-yilga kelib, O'zbekiston chinakam sholichilik bo'yicha yetakchi mintaqaga aylandi, bu Ulug' Vatan urushi yillarida ham respublika aholisiga, ham butun mamlakatga katta yordam berdi. Bu ishda koreys muhojirlarining hissasi katta. O'zbekistonning barcha aholisi singari ular ham 1941-yilning yozida og'ir sinovlarni boshdan kechirishlariga to'g'ri keldi. Urush yillarida

ular frontga yuborilmagan, chunki ularga nisbatan ishonchsizlik mavjud edi, ammo mehnat frontiga 10 yoshdan 50 yoshgacha bo'lgan koreys erkaklar yuborilgan.

Dunyoda koreys diasporalarining hech biri o'z mamlakatlari ijtimoiy iyerarxiyasida Markaziy Osiyodagi Koryo Saram kabi yuksak maqomga erisha olmadi. 200 dan ortiq koreyslar qishloq xo'jaligidagi yorqin yutuqlari uchun SSSRning eng oliy unvoni "Sotsialistik Mehnat Qahramoni" unvoniga sazovor bo'lgani ham buni tasdiqlaydi. Lekin, Koryo Saram nafaqat qishloq xo'jaligi, balki, sanoat, qurilish, ilm-fan, sog'liqni saqlash sohasida ham katta muvaffaqiyatlarga erishdi. O'zbekiston shahar aholisining tarkibida mazkur millat aholisining ulushi 1939-1959-yillarda koreyslarning ulushi 0,8%dan 1,6%ga qadar ko'paydi. 1970-yilda aholini ro'yxatga olish ma'lumotlarida ularning soni 147,5 ming deb qayd etilgan. 1989-yilga kelib esa, 183140 kishini tashkil etgan[13].

1988-yil 29-noyabrda Toshkentda Koreya jamoatchiligining kengaytirilgan yig'ilishi bo'lib

Xorazm viloyatida Jami	Urganch shahri	Xiva shahri	Bog'ot tumani	Gurlan tumani	Qo'shko'pir tumani	Urganch tumani
4109	30	235	299	116	251	505

Hazorasp tumani	Tuproqqal'a tumani	Xonqa tumani	Xiva tumani	Shovot tumani	Yangiariq tumani	Yangibozor tumani
84	156	1313	63	286	293	278

Koreyslar diasporasi o'zbek oshxonasini yanada boyitdi. Respublikaning barcha etnik guruhlari ratsionida qaynatilgan guruchlar, tuzlangan baliqdan turli xil salatlar, tuzlangan go'sht, pekin karami, yangi va quritilgan baqlajon, go'shtli bodring, kuk-si va ka-dya sho'rvalari, taybi soya pishlog'i va boshqalar mavjud[15.C.77]. Koreys diasporasining o'zbek sportiga qo'shgan hissasi ham alohida ahamiyatli bo'lib, ayniqsa, boks, sambo, taekvondo, kurash, dzyudo, futbol kabi sport turlari bo'yicha erishgan yutuqlari quvonarlidir. [16.C.69]. Ularning ilm-fan sohasidagi faoliyati va yutuqlari ham salmoqli bo'lib, 300 dan ortiq koreys olimlarining har biri haqidagi ma'lumotlarni Primorsk o'lkasidan koreyslar Markaziy Osiyoga deportatsiya qilinganining 65 yilligiga bag'ishlangan "O'zbekiston koreys olimlari" ma'lumotnomasidan

o'tdi, unda koreys madaniyat markazi tashkil etish bo'yicha tashkiliy qo'mita tuzildi. 1990-yil 27-fevral Toshkent koreys madaniyat markazining birinchi ta'sis konferensiyasi bo'lib o'tdi, unda uning dasturi va nizomi tasdiqlandi. Anjumanda madaniyat markazining 21 kishidan iborat Kengashi saylandi. Toshkent koreys madaniyati markazidan keyin KQASSR koreys madaniyat markazlari Andijon, Buxoro, Guliston, Jizzax, Qarshi, Namangan, Termiz, Urganch, Farg'ona, yirik shaharlar va viloyat markazlari: Olmaliq, Oxangaron, Yangibozor, viloyat markazlari Chirchiq, Yangiyo'l, To'ytepa, G'alaba, Denov, Yangiyer, Bekobod va boshqalar tashkil etildi. Jami 24ta viloyat, tuman va shahar koreys madaniyati markazlari tashkil etilgan. Va nihoyat, 1991-yil 12-yanvarda O'zbekiston koreys madaniyati markazlari Respublika uyushmasi tuzildi. Bugungi kunda Xorazm viloyatida jami 4109 nafar koreys millatiga mansub aholi yashaydi. Ulardan eng ko'pi Xonqa tumaniga to'g'ri kelib, 1313 nafardir[14].

topish mumkin [17.C.86]. Koreys diasporasi Xorazmning iqtisodiy rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Ko'plab koreyslar qishloq xo'jaligi, xususan sabzavot yetishtirishda yetakchi bo'lib, mahalliy bozorlarni sifatli mahsulotlar bilan ta'minlaydilar. Bundan tashqari, kichik biznes va savdo sohalarida ham faol ishtirok etib, viloyat iqtisodiyotining o'sishiga hissa qo'shmoqdalar [18. B. 146]. Har yili Xorazmda 10 dan ortiq koreys madaniyatiga oid tadbirlar o'tkaziladi, jumladan Chuseok va Seollal bayramlari, bu esa madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Ushbu tadbirlar mahalliy va xalqaro sayyohlar oqimini oshiradi, yiliga taxminan 5000 dan 10 000 gacha sayyoh koreys madaniyatini tajriba qilish uchun Xorazmga tashrif buyuradi [19.B.151].

XULOSA. Koreys diasporasining Xorazmda paydo bo'lishi 1937-yil avgust qarori va majburiy ko'chirish bilan bog'liq bo'lsa-da, bugungi kunda koreyslar bu yerda o'z milliy an'ana va urf-odatlarini saqlab qolgan holda tinch-totuv yashamoqda. Ular sinovli davrlarni yengib, jamiyatga moslashishga muvaffaq bo'lgan. Ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy turmush tajriba va an'analarga sodiq bo'lgani holda uni kelajak avlodlarga yetkazishda ham faol harakat qilmoqdalar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Назаров Р. Корейская диаспора Узбекистана: история и современность. Oriental Institute Journal 2022/2 (54) 73-84-С. 73-с.
2. Ю.В.Ванин, Б.Б.Пак, Б.Д.Пак. Корейцы в СССР. Институт востоковедения РАН, 2004. — 344 с.
3. Хан Валерий Сергеевич, Сим Хон Ёнг. Корейцы Центральной Азии: прошлое и настоящее. – М.: Изд-во МБА, 2014 г. – 256 с., 35-42-с.
4. Хан Валерий Сергеевич, Сим Хон Ёнг. Корейцы Центральной Азии: прошлое и настоящее. – М.: Изд-во МБА, 2014 г. – 256 с., 60-с.
5. Ким В. Правда-полвека спустя. Ташкент Узбекистон 1999. 248 с., 11 с.
6. Ким П.Г. Корейцы Республики Узбекистан (История и современность) Ташкент. Узбекистан. 1993.
7. Ким В. Правда-полвека спустя. Ташкент Узбекистон 1999. 248 С. 26 с.
8. Ким П.Г. Корейцы Республики Узбекистан (История и современность) Ташкент, Узбекистан, 1993.
9. Саидбобоев З. Историческая география. Издательско-полиграфический творческий дом имени Чулпана. Ташкент: 2011. 224 С. 178 с.
10. Ким П.Г. Корейцы Республики Узбекистан (История и современность) Ташкент. Узбекистан. 1993. 176 с.
11. Ким В. Правда – полвека спустя. Ташкент. Узбекистон, 1999. 248 С. 102 с.
12. Murtazayeva, R. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik [Matn]: darslik / R. Murtazayeva. - Toshkent: Go To Print, 2020. - 344 b.188-197-betlar.
13. Хан В.С. Социальный статус и вклад корейцев в развитие Центральной Азии. 2014.
14. Xorazm viloyati Statistika boshqarmasi rasmiy ma'lumoti. 2024-yil aprel.
15. Назаров Р. Корейская диаспора Узбекистана: история и современность. Oriental Institute Journal 2022/2 (54) 73-84-С. 77-с.
16. Г.Г. Ким. Спорт в жизни молодежи корейской диаспоры Узбекистана. Международная научно-практическая Конференция “Ким Пен Хва и корейцы Узбекистана” | Тезисы докладов. Ташкент. 2005, 118 С. 69-с.
17. Л.М.Юн. Корейские ученые Узбекистана. Международная научно-практическая Конференция “Ким Пен Хва и Корейцы Узбекистана” | Тезисы докладов. Ташкент, 2005. 118 С. 86-с.
18. Davletov S.R. Raximova A.R. Koreys diasporasining Xorazmdagi tarixiy sayohati: Integratsiya va hissalar. 2024. Proceedings of International Scientific Conference on Multidisciplinary Studies. Moscow, Russia. Website: econferenceseries.com. 145-148-betlar. 146-bet.
19. Davletov S.R. Raximova A.R. Xorazmdagi koreys millatining kundalik hayoti va madaniy amaliyoti: o'zlik va merosni o'rganish. Proceedings of International Scientific Conference on Multidisciplinary Studies. Moscow, Russia. Website: econferenceseries.com. 149-153-betlar. 151-bet.

